

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili eriala

Margot Marks

MUHU RAHVARÕIVASEELIKUTE KUDUMISE

AJALOOLINE TEHNOLOOGIA

JA SELLE KOHANDAMINE KAASAJAL

Lõputöö

Juhendajad: Ave Matsin (MA)

Veinika Västriku (MA)

Viljandi 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. MUHU PÕIKITRIIBULISED SEELIKUD	5
1.1 Iseloomulikud tunnused	5
1.2 Ülevaade kudumisprotsessist	8
1.2.1 Lõimetiheduse määramine kurrusügavust ja niidetust arvestades	8
1.2.2 Kurruniitide sissekudumine koesuunas	9
1.2.3 Põikitriibulise seeliku kanga kudumine	10
2. MUHU PIKITRIIBULISED SEELIKUD	13
2.1 Seelikukangaste kudumistehnoloogiline areng.....	13
2.2 Ülevaade kudumisprotsessist	19
2.2.1 Kurruniitide sissekudumine lõimesuunas.....	19
2.2.2 Nelja niiepuuga kootud mustrite valimine ja oranži seelikukanga kudumine	22
2.2.3 Kaheksa niiepuuga kootud mustrite valimine ja kollase seeliku kudumine.....	25
KOKKUVÕTE	28
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	29
Kirjandus.....	29
Allikad	29
SUMMARY	30
LISAD	34

SISSEJUHATUS

Kangakudujana on minu igapäevaseks tööks rahvarõivaseelikute kudumise tellimuste täitmine. Seni puudusid mul teadmised ja kogemused erinevat tüüpi Muhu seelikute kudumisest. Seetõttu otsustasin seda valdkonda lähemalt uurida.

Käesolev lõputöö on jätkuks minu seminaritööle *Muhu pikitriibuliste seelikute kudumise tehnoloogia Eesti Rahva Muuseumi esemekogude põhjal*. Selles liigitasin seelikud kudumistehnoloogia alusel, kuidas see on arenenud lihtsamast keerulisemaks: 1) oranžipõhjalised maatelgedel kahe niiepuuga ja nelja niiepuuga kootud seelikud ning 2) kollasepõhjalised kiritelgedel kaheksa niiepuuga ja kaheteistkümne niiepuuga kootud seelikud.

Kuna kõigile seminaritöös püstitatud uurimisküsimustele ma lõplikke vastuseid ei saanud, pidasin vajalikuks valimit laiendada. Lõputöö jaoks uurisin lisaks Muhu-, Saaremaa- ja Eesti Vabaõhumuuseumi ning erakogude seelikuid. Mind huvitas, kas seni tuvastatud tehnoloogilistele arenguetappidele lisandub uusi, mida ERM-is ei esinenud? Kas leidub seelikuid, mis on kootud raamatus Meite Muhu Mustrid avaldatud niietusega? Kuidas toimus kirjade korjamine kollasepõhjalistel seelikutel? Kuidas kooti Muhu vanematüübilisi põikitriibulisi seelikuid?

Lõputöö praktilise osa eesmärk on omandada Muhu rahvarõivaseelikute kangaste kudumise traditsioonilised tehnikad ja kududa praktilise tööna kolm seelikut, mis esindavad ajalooliselt erinevaid tehnoloogilisi arenguetappe.

Praktilist tööd ette valmistades tekkisid uued uurimisprobleemid: millest lähtuda kangarakenduse valikul, kui kõik ajaloolised seelikud on kootud erinevate mustritega? Kuidas lihtsustada ja kiirendada seeliku valmistamise tövõtteid (kurrutamist, kirja korjamist) ilma kvaliteedis järeleandmisi tegemata?

Uurimisallikateks on Eesti Rahva Muuseumi, Muhu Muuseumi, Saaremaa Muuseumi ja Eesti Vabaõhumuuseumi esemekogu ning erakogud. Kokku vaatasin läbi 112 Muhu seelikut, mis liigitasin esmalt kujunduse alusel ja seejärel niiepuude arvu alusel järgmistesse gruppidesse:

- 1) põikitriibulised seelikud (5 2-niiepuuga kootud koeripsilist, 11 3-niiepuuga kootud koetoimset ja 2 silmuskoelist stiliseeritud);
- 2) pikitriibulised seelikud (20 2-niiepuuga, 27 4-niiepuuga, 33 8-niiepuuga, 9 12-niiepuuga ja 4 täielikult korjatud kirjadega seelikut).

Muhu Muuseumis käies suhtlesin kohalike inimestega, kes töid mulle uurimiseks oma kodudest kollaseid seelikuid. Vestluste tulemusena juhatati informante, kes jagasid isiklikke mälestusi seelikute kandmisest.

Uurimistöö meetodiks on esemete vaatlus ja mustrite üles märkimine nii muuseumite kogudes kui erakogudes. Mustrijoonistest koostas kangarakenduste joonised WeavePoint programmi abil. Seejärel võrdlesin tulemusi seminaritöös saadud tehnoloogiliste gruppidega. Praktilise töö valmimiseks tegin eksperimente kurruniitide sissekudumiseks.

Muhu seelikute senisest uurimisloost koostas põhjaliku ülevaate oma seminaritöös, kus selgus, et seelikuid on seni kirjeldatud rahvarõiva-alases kirjanduses väga lühidalt ja pealiskaudselt, tehnoloogiline kudumise õpetus puudub täiesti (Marks 2015, lk 3-4).

Lõputöö kirjalik osa jaguneb kaheks suuremaks osaks: Muhu põikitriibulised seelikud ja Muhu pikitriibulised seelikud.

Esimene osa jaguneb omakorda kaheks alapeatükiks: esimeses kirjeldan põikitriibuliste seelikute iseloomulikke tunnuseid, teises annan ülevaate musta seeliku kudumise protsessist (lõimetiheduse määramisest, kurruniitide sissekudumisest koesuunas ja kanga kudumisest).

Teine osa jaguneb samuti kaheks alapeatükiks: esimeses käsitlen pikitriibuliste seelikute tehnoloogilist arengulugu, teises annan ülevaate oranži ja kollase seeliku kudumise protsessist (kurruniitide sissekudumisest lõimesuunas, mustrite valimisest ja kangaste kudumisest).

Antud töös ma ei käsitle lähemalt seelikute õblemist ega kaunistuste lisamist, sest põhitähelepanu kuulub kangaste kudumise tehnoloogiale.

Uurimustöö lisas esitan fotosid tööproovidest, muuseumiesemetest ja kudumise tööprotsessist.

Täna töö valmimise juures abiks olnud Muhu Muuseumi abivalmis kollektiivi: Eda Maripuud, Mai Meristet ja Maigi Ruttu, Muhu juurtega koolikaaslast Alliki Oidekivi, Muhu kangakudujaid Velli Saabast ja Eela Saati, samuti Maret Lehist ja Anu Pinki.

1. MUHU PÕIKITRIIBULISED SEELIKUD

1.1 Iseloomulikud tunnused

Vanimad teadaolevad Muhu seelikud olid musta värvi üleni kurrutatud kangast. Tõenäoliselt kooti need vaipseelikute eeskujul ühe kangana (Rullingo, 2001, lk 472 & 475). Neid nimetati *ümbrikuteks*, mis algselt võis tähendada seeliku moodi ümbervõetavat riiet (Manninen, 2009, lk 224). Pruutide ja pruuttüdrukute *ümbrikute* allserva kaunistas kudrus-äär ehk *tari*, mis kujutas endast punasele kangale tikitud geomeetrilist helmestikandit (samal lk 233; Kaarma, Voolma, 1981, lk 405-406; Soorsk, 2008, lk 12 ja 85). Ainuke selline seelik on hoiul Saaremaa Muuseumis, kuid aja jooksul on kangast kurrud välja vajunud (Foto 1).

Foto 1. Kudrustariga Muhu ümbrik (SM 421 T 197)

19. sajandi keskpaiku hakati Muhu *ümbriku* allserva sisse kuduma 20-30 cm laiuseid põikitriipe, mida nimetati *kiutmaaks*.

Eesti Rahva Muuseumi esemekogus on 13 Muhu põikitriibulist seelikut ja üks alaääre riidekatke. Lisaks on üks must vanematüübiline seelik Eesti Vabaõhumuuseumis (Lisa 1) ja ka Saaremaa Muuseumis. Lisaks vaatasin välitöödel üle ühe Muhumaal erakogus oleva *ümbriku*, millest on fotod ja kirjeldus väljaandes Meite Muhu mustrid (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 270-271). Tänapäevani säilinud seelikutel on triibustik suhteliselt sarnane, ülekaalus on punased värvitoonid, mille sekka on kootud valgeid, pruune, tumerohelisi ja siniseid koeridu. *Kiutmaa* ülemine osa on sümmeetrilise kompositsiooniga, milles on alati kaks paari valgeid triipe. Alumise serva laiemale triibule tikiti poolristpistes geomeetrilised ornamendid, mille kohta öeldi, et *ümbrikule kirjutati silmad alla* (Soorsk, 2008, lk 13). Mõnel seelikul kasutati kaunistusvõttena sissekootud hambakirja. Kanga pealmiselt poolelt sarnaneb see levinud kudumisvõttega, kus koeripsilist pinda kootakse kahte erinevat värvi koelõngaga vaheldumisi. Ümbrikute hambakirjad on kõik kootud hoopis toimse siduse abil, jättes ühe tallalaua kasutamata. Sellise kudumisvõtte tulemusena jäävad kanga pahemale poolele pikad lõimejooksud (Foto 2).

Foto 2. Toimses koes kootud hambakirja lõimejooksud pahemalt poolt. ERM A 316:61, Eesti Rahva Muuseum, <http://muis.ee/museaalview/581703>

ERM-i seelikute lähemal uurimisel selgus, et üheksa neist on kootud kolme niiepuuga koepindses toimses tehnikas ja ainult neli neist koeripsilise kangana labases koes (ERM 253:49, ERM 316:49, ERM 509:1995, ERM 509:2011). Seejuures tuleb tähelepanu juhtida, et MUIS-i andmebaasis on kõikide seelikute juures tehnikaks märgitud labane kude, mis ei vasta üheksal juhul tõele. Samuti on eksitav väide sattunud väljaandesse Meite Muhu mustrid, kus väidetakse, et *ümbrik* kooti atlasstehtnikas (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 270). Muhu saarel välitöödel käies õnnestus näha raamatus ainukesena kirjeldatud erakogusse kuuluvat seelikut, mis osutus samuti

2/1 koetoimsena kootuks. Ka Kalju Konsin väidab, et Muhus kooti seelikukangaid atlasskoes (Konsin, 1979, lk 51). Jääb arusaamatuks, millistele andmetele ta toetub, sest ERM-i esemekogus ega Muhu Muuseumis ei leidu ühtegi atlasskoelist Muhu seelikut. Ajaloolisi vanematüübilisi seelikuid kahjuks Muhu Muuseumi kogus ei leidugi, on vaid üks ERM-i kogus oleva seeliku järgi tänapäeval valmistatud koopia (JSM 653 E1180) ja kaasaegne silmuskudumismasinal valmistatud stiliseeritud seelik (JSM 898 E 1964).

Põikitriipude tõttu tuli seelikud kududa neljast u 50 cm laiusest kangatükist, mis õmmeldi kokku nii, et ette, taha ja kahele küljele jäid kangaste keskkohad. Kogu kangas kurrutati umbes ühe sentimeetri sügavustesse kurdudesse jättes põlleanuse osa 10-14 cm ulatuses siledaks. Alumise serva külge oli kootud linane äär ehk *kaltus*, mis keerati seeliku sisemisele küljele. Seeliku ääre kulumise vältimiseks kinnitati sellele villane punutud pael. Kurruniidid aeti kangasse alates värvlist kuni alläärde välja, seejärel hoiti seelikut kokkutõmmatult kuumade leibade vajutuse all. Sellist meetodit on tänapäeval järele proovinud rahvarõivavalmistaja Taivi Raudsepp, kes kirjeldab oma raamatus kurrutamise ja leivaahjus kuumutamise töövõtteid (Raudsepp, 2011, lk 147-150 ja 154-155).

Muhu vanematüübiliste seelikute kohta käivat infot võrreldes ilmneb nende arengulugu ühevärvilisest mustast kuni põikitriipude ja tikandiga kaunistatud seelikuni 19. sajandi keskel. Muhulaste vastuvõtlikkus moemuutustele katkestas selle arenguloo ja tõi 19. saj. lõpus kasutusele pikitriibulise erksavärvilise *siiliku*.

1.2 Ülevaade kudumisprotsessist

1.2.1 Lõimetiheduse määramine kurrusügavust ja niidetust arvestades

Planeerides lõputööks kududa Muhu vanematüübilist kurrutatud seelikut, soovisin tööprotsessi kiirendada ja võtsin eesmärgiks välja töötada kangarakenduse, kuidas kurruniite juba telgedel koe suunas sisse kududa. Olin kuulnud, et nii kootakse tänapäeval Vormsi rahvarõivaseelikuid, aga ma ei teadnud täpselt, missuguse kangarakendusega seda saavutatakse. Alles lõputöö valmimise ajal selgus, et Vormsil on tänapäeval kasutusele võetud raanutehnikas kurruniitide sissekudumise võte, kus kurruniit liigub koesuunas viie lõime alt ja viie lõime pealt (kirjavahetus Marju Tammega 18.05.2016).

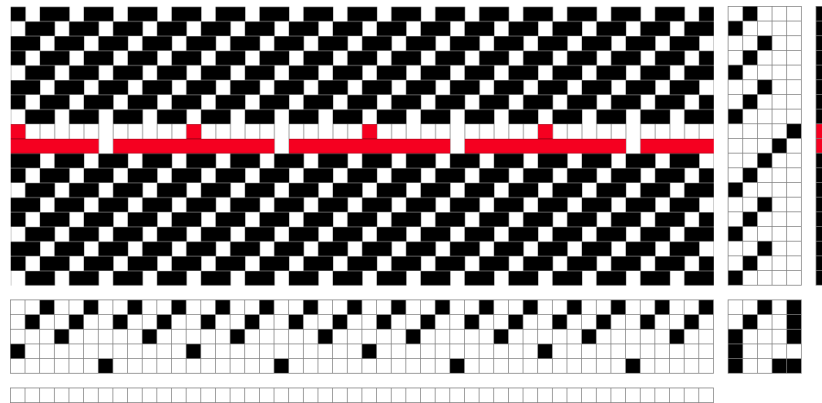
2015. aastal Maret Lehise juurde meistrikoja praktikale minnes oli minu eesmärk välja mõelda kurruniitide koesuunas sissekudumise rakendus. Olin kunagi varem käsitsi kurrutades saanud kogemuse, et korrektsete kurdude saamiseks ei piisa ainult pahemale poole pandud kurruniitidest nagu seda on ajalooliselt tehtud. Need fikseerisid ära kurru põhjad, aga kurruharjad jäid ümarad ja hoidsid liialt laiali. Soovisin lisada kangasse pealmised kurruniidid, mis fikseeriksid kurdude tipud. Praktika käigus jõudsiime järeldusele, et olemasolevale rakendusele tuleb lisada kaks niiepuud ja kaks tallalaua - üks alumise, teine pealmise kurruniidi jaoks. Kuna praktikal valmisid atlasskoes tööproovid, siis Muhu ümbriku kudumise jaoks pidin iseseisvalt välja töötama, kuidas rakendada kurruniidid koetoimse kanga kudumiseks. Kolmele niiepuule ja tallalauale lisasin neljanda niiepuu ja tallalaua pealmise kurruniidi jaoks ning viienda niiepuu ja tallalaua alumise kurruniidi jaoks.

Enne niituse välja mõtlemist tuli määrata lõime tihedus. Võtsin aluseks kolmelt vanalt põikitriibuliselt seelikult saadud andmed. Kuna ERM-i esemekogu on uurijate jaoks pikemat aega suletud, piirdusin Eesti Vabaõhumuuseumi, Muhu Muuseumi ja erakogu esemetega. Kõigil neil loendasin ühe sentimeetri kohta 5 lõime ehk kasutada tuleb suga nr 50/1.

Niituse järjekorda mõjutasid kolm tegurit: 1) lõime tihedus 5 lõime ühel sentimeetril, 2) kurru sügavus 1 cm, 3) niiepuude arv (3 toimse siduse jaoks + 2 kurruniitide kinnitamise jaoks).

Lõime tihedus 5 lõime 1 cm-l on sama, mis kurru sügavuseks vajalik lõimede arv. Seega tuleb iga kuues lõim niitada kordamööda 4. ja 5. niiepuule. Neljandal niiepuul olevad lõimed moodustavad kurruharjad ja viienda niiepuu lõimed kurrupõhjad. Niitamisel peab jälgima, et kurru moodustamiseks vajalikud lõimed tuleb võtta kogu kanga ulatuses samalt niiepuult. Sel

juhul saab teha sellise siduse, kus kurruniitide vahele oleks võimalik kududa toimset kangast. Joonisel 1 on näha musta toimse koepinna sisse kootud punased kurruniidi read (lõim on valge).

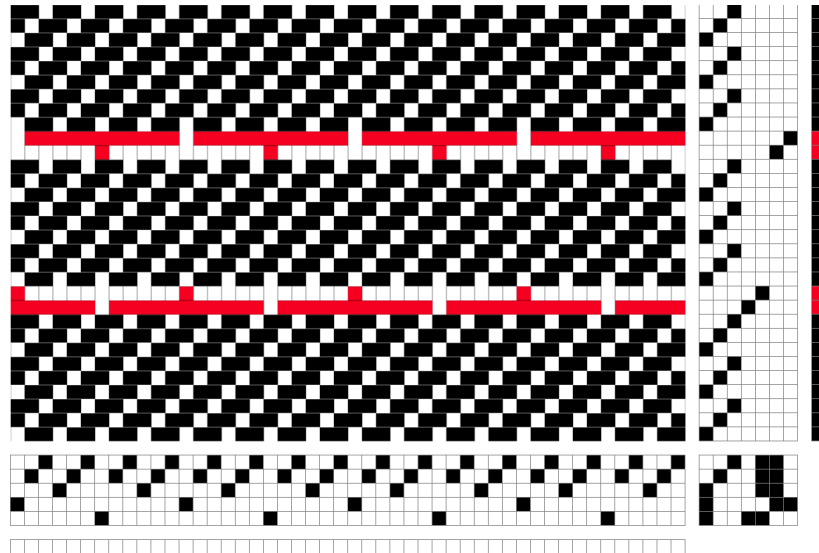
Joonis 1. Kangarakendus kurruniitide koesuunas sissekudumiseks koetoimse kanga puhul.

1.2.2 Kurruniitide sissekudumine koesuunas

Peale sobiva rakenduse väljatöötamist oli vaja valida sobivad materjalid. Vanadel seelikutel oli lõimematerjalina kasutatud käsitsi kedratud ühekordset linast lõnga. Ühekordne villane koelõng oli jämedam kui tänapäeval seelikute kudumisel kasutatav lõng nr 8/1. Mina võtsin tööproovide kudumiseks tänapäeval saadaoleva Saksa päritolu linase lõime nr 33/3, mida olen varem edukalt seelikute kudumiseks kasutanud. Koelõngaks valisin pisut jämedama Hiiu Villa toodetud nr 6/1 lõnga.

Esimese tööproovi kudusin soaga nr 50 koetoimse kangana nagu on kootud enamused siiani säilinud Muhu *ümbrikud*. Tulemuseks sain paksu kanga, mis sobiks pigem katteteki kudumiseks, kuid seeliku jaoks kurrutamiseks on liiga jäik (Lisa 2). Seepärast otsustasin muuta lõimetihedust ja rakendasin kuus lõime ühele sentimeetrile. Sel juhul mahtus lõimede vahele vähem koelõngade ridu ja kangas muutus õhemaks. Kangas allus paremini kurrutamisele, voldid jäid ühtlased, kuid ühe lõime võrra madalamad, mis ei mõjutanud märgatavalt kanga üldilmet (Lisa 3). Sellega oli saavutatud vanadele seelikutele omane kanga tihedus. Kurruniitide kokkutõmbamise järel märkasin, et tööproovi koeservades puudub sobilik õmblusvaru. Kangalaidude ühendusõmblus peab jääma kurruharjale. Sellise olukorra tekitamiseks tuleb esimene kurruniiti kinnitav lõim niietada mitte neljandale (mis tekitab kurrupõhja), vaid viiendale niiepuule (mis tekitab kurruharja). Sama põhimõtet tuleb järgida ka teise serva lõimede niietamise puhul ja arvestada sellega juba lõimede hulga arvutamisel.

Kolmanda tööproovi eesmärgiks oli katsetada, kuidas on võimalik alumine serv tagasipööratult panna ühtima seeliku kurdudega. Selleks on vaja, et alumise serva kurrud oleksid vastupidised seeliku kurdudele. See saab tekkida vastupidiselt kootud kurruniitide abil, mille jaoks tuleb lisada veel kaks tallalaua. Joonisel on näha ülemine punane kurruniidi paar, mida saab kududa kahe parempoolse tallalauaga.

Joonis 2. Koetoimse kanga rakendus nelja erineva paigutusega kurruniidi kudumiseks.

Peale kudumist oli vaja tagasipööratud serv traageldada mitme reana seeliku külge kinni, et mõlemad kurrutatud kangakihid ei moodustaks tunnelit, vaid tekitaksid ühendatuna ühtse kurrutatud kanga (Lisa 4).

1.2.3 Põikitriibulise seeliku kanga kudumine

Põikitriibulise seeliku kanga kudumisel võtsin eeskujuks Eesti Vabaõhumuuseumis oleva seeliku (Lisa 1). Musta tooni saamiseks värvisin lambavalget Hiiu Villa nr 6/1 lõnga. Kasutasin Vello Laumetsa värvikoja pulbreid segades soojema tooni saamiseks musta tumepruuniga. Tööproovi kudumise ajal selgus, et *kiutmaa* punaste toonide kõrval näib must taustapind tumesinisena. Loobusin edasistest värvikatsetustest ja otsustasin, et seelikut kududes kasutan naturaalselt lambamusta lõnga.

Kudusin seeliku lähtudes tulevase kandja mõõtudest, tegin neli kangalaidu mõõtudega 60 cm x 74 cm. Lõimeks käärisin 364 linast lõime nr 33/3, kasutasin suga nr 60.

Seeliku jaoks kangatükkide kudumist on otstarbekas alustada seeliku alumisest servast, sest sel juhul on võimalik vajadusel lisada värvilpoolsele otsale pikkust juurde. Kuduja peab jälgima väga täpselt põiktriibustiku laiust, et hiljem kanga laide kokku õmmeldes triibud omavahel ühtiksid.

Kurruniitide kudumise tiheduse välja mõtlemiseks tutvusin vanade seelikute pahemal poolel olevate kurruniitidega. Neid oli kandmise ajaks seeliku sisse jäetud väga erineva rütmiga. Uuele kangale ühtlaste kurdude saamiseks kudusin kurruniidid koesuunas kogu kanga pikkuses 3-sentimeetriste vahedega arvestades, et kandmise ajaks tuleb kõik pealmised niidid eemaldada ja alumistest alles jätta vaid need, mis on vajalikud seeliku vormi hoidmiseks. Kurruniitide materjaliks kasutasin tugevat 4-kordset linast niiti. Kududes jätsin kanga servadele kuni 15 cm pikad niidiotsad, et oleks mugavam hiljem kurruniite kokku siduda (Foto 3).

Foto 3. Kurruniitide sissekudumine koesuunas. Foto: Annemai Raabe.

Põikitriibulistel seelikutel on triibuline värvel ehk *kiuduline värgel*, mis mõnikord kaunistati hammaskirjadega (Lisa 5). Enda seeliku värvli kudumisel sain inspiratsiooni mitmest erinevast vanast seelikust, kasutades ka hammaskirja (Lisa 6).

Peale kanga teljelt maha võtmist sõlmisin lõimeotsad kanga hargnemise vältimiseks. *Kiutmaa* kõige laiemale triibule tikkisin poolristpistes geomeetrilised kirjad, mida esines seelikutel kõige sagedamini (Lisa 7). Seejärel kinnitasin alläärde kootud linase kangaserva pahemale poolele ja tõmbasin kurruniidi kokku. Kangaste külgede sirgena hoidmiseks toestasid neid u 1 cm laiuste papiribadega, millest pistsin kurruniidid nõelaga läbi ja sidusin ülemised ja alumised kurruniidid omavahel kokku. Kurrutatud kangatükkide kuumutamise tellisin Tallinnas tegutsevalt plisseerimisteenust osutavalt meistrilt Villem Savvilt.

Põikitriibulist üleni kurrutatud seelikut kudusin esimest korda ning tulemus vastas püstitatud eesmärkidele: saavutasin sobiva kanga paksuse ja töötasin välja kurruniitide koesuunas sissekudumise meetodi. Kokku õmblemise järel jäi küsimuseks, kas on üldse vajalik sisemisi kurruniite kurdude hoidmiseks seeliku külge jätta, sest alumise ja pealmise kuruniidi koos kasutamine muutis kurrud venitustele väga vastupidavaks.

2. MUHU PIKITRIIBULISED SEELIKUD

2.1 Seelikukangaste kudumistehnoloogiline areng

Muhu pikitriibuliste seelikute kujunduse ja tehnoloogia arengulugu olen põhjalikult käsitlenud seminaritöös. Tõin seal välja seose pikitriibuliste seelikute ja oranžipõhjaliste tekkide vahel oletades, et tekkide kujunduspõhimõtted mõjutasid Muhu seeliku triibustike rütmi ja värvigamma teket (Marks 2015, lk 9). Esialgu kattis triibustik tihedalt kogu seelikukangast, nagu see on näha ainsal säilinud esemel Eesti Rahva Muuseumis (Foto 4).

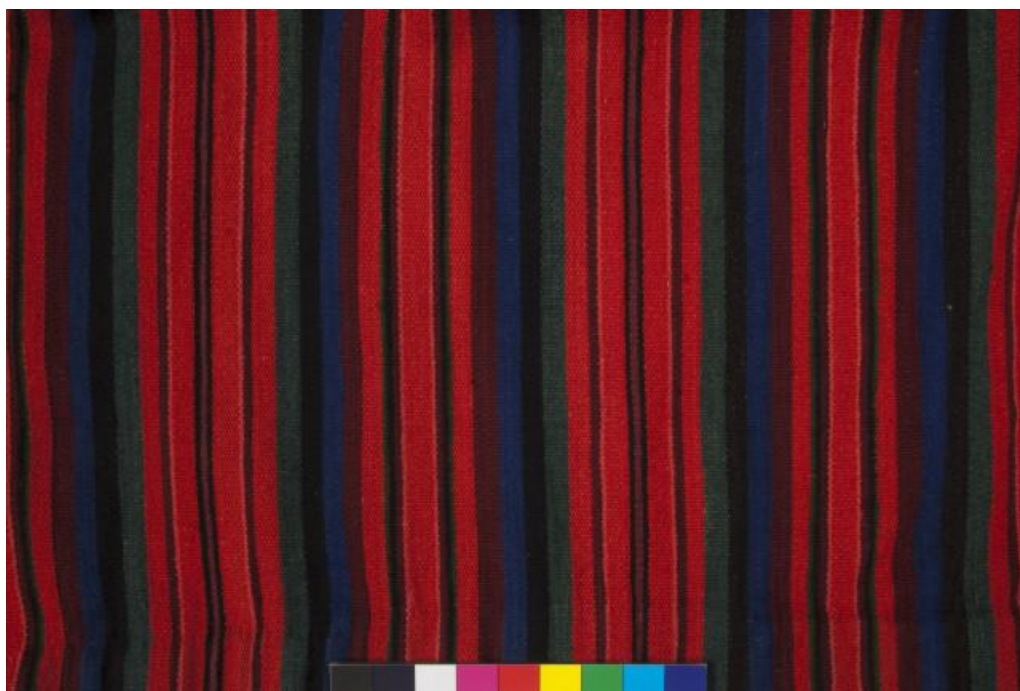

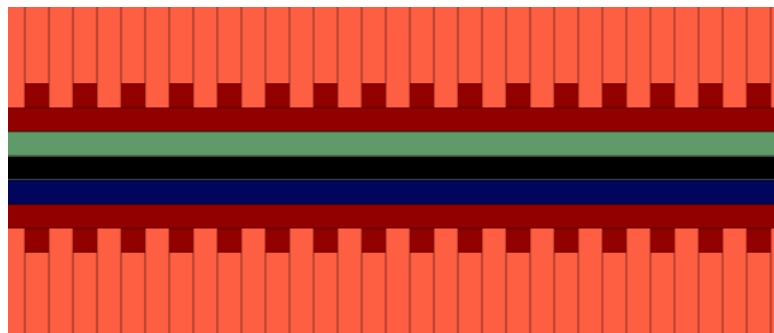
Foto 4. Tiheda triibustikuga Muhu seelikukangas. ERM A 509:1902, Eesti Rahva Muuseum, <http://muis.ee/museaalview/629166>

Seejärel oranž ala laienes ja sinise-rohelise-mustaga kootud triibukolmik kitsenes ning muutus nn *liigivahe* märgistajaks. Muhu pikitriibulistel seelikutel on kindel ülesehitus. Reeglina koosnevad kõik oranžid ja hilisemad kollased seelikud kuuest *liigist* ja neid eraldavatest *liigivahedest*. Kootakse vaheldumisi kahte sorti *liike*, kumbagi kolm korda. Iga *liik* on keskjoone suhtes sümmeetriline (Foto 5).

Foto 5. Muhu pikitriibulise seeliku kaks erinevat mustrikorda. ERM A 582:32, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/479548>.

Esimene ornamendiloomise võtte seeliku kanga kudumises oli hammaskiri. See on kõige algelisem tehniline võtte, mis tekib koeripsilist pinda vaheldumisi kahe erinevat värvi koelõngaga kududes. Kui hammaskirja kõrvale kooti sama värvi triip, mis koosnes mitmest koereast, võib seda nimetada kammkirjaks (Joonis 3).

Joonis 3. Kammkiri ja hambakiri Muhu seeliku triibustikus.

Mõlemat kirja kombineeriti lihtriipudega, sest need olid ainsad kudumistehnilised võtted, mida kahe niiepuuga maatelgedel oli võimalik kududa. Kirjatriipude värvidena oli kasutusel tumeroheline, sinine, must, kirsipruun, kollane, valge ja muhuroosa. Valge tooni esiletõstmiseks kasutati lambavalge villase lõnga asemel säravvalget puuvillast või linast lõnga.

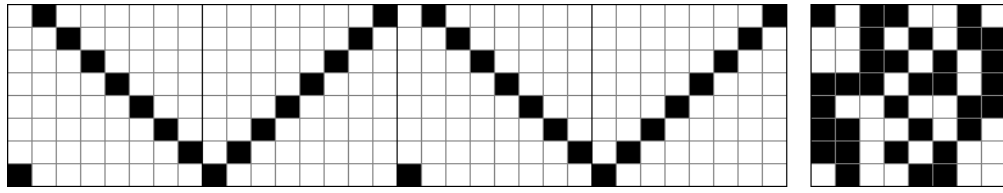
Tehnoloogilisel arenguteel järgmine etapp on nelja niiepuuga mustrite loomine. Neid iseloomustab sõbakirjalistelt tekkidelt tuntud nn sitikakiri, kus kahe hambakirja rea vahel ristleb koelõng kolme lõime pealt ja kolme lõime alt, mida nimetan 3/3 koejooksuks (Foto 6).

Foto 6. Sitikakiri seelikuvärvlis. ERM A 824:114, Eesti Rahva Muuseum,
<http://www.muis.ee/museaalview/532065>.

Varasemate oranžide seelikute kudumise ajal ei olnud kiriteljed Muhumaal veel kasutusel, seepärast pidi iga niiepuu jaoks rakendama ka ühe tallalaua, kusjuures kooti kahte tallalaua korraga vajutades. Neljanielistel seelikutel moodustuvad paljud mustrid 3/3 koejooksudest. Üks neist esineb teistest tunduvalt sagedamini, mis ongi sitikakirja rakendusest tallamisega tekkiv ristlus. Selle kõrvale on väga sageli kootud ühe lõime võrra paremale või vasakule nihkes olevaid 3/3 koejookse, mida ei ole nelja tallalauaga võimalik kududa. Järelkult võidi need ristlused saada kirja korjamise teel. Kirjalikest allikates on teada, et Muhu seelikutel korjati mustrid kangastesse käsitsi (Rullingo 2001, lk 470; Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 272, 274). Kuidas toimus Muhu seelikute puhul kirja korjamine, pole täpselt teada. Paralleele võib tuua tänaseni Setomaal säilinud *kirjapirru* abil kirja korjamisega, mida kasutati maatelgedel pühaserätte ja särgikangaid kududes (Vissel 2007, lk 15). Korjatud kirjade puhul viidatakse ka lätipoolsetele mõjutustele (Konsin 1979, lk 51-52).

1920. aastatel hakati Muhus kasutama kirikangastelgi ehk soome tüüpi telgi, mis võimaldasid kududa keerukamaid mustreid. Selleks kasutati kaheksat niiepuud, millele lõimed olid rakendatud korrapärase nurkse niietusega. Seminaritöös ERM-i esemekogude seelikuid analüüsid joudsin järeldusele, et ükski muster ei olnud kootud sellise niietusega nagu on näidatud raamatus "Meite Muhu Mustrid". Selles on nurkne paigutus aegajalt katkestatud vastupidises niietuse ääres paikneva lõimega (Joonis 4).

Joonis 4. Muhu siilikukanga niietus ja sidus. Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 274.

Sama tulemuseni jõudsin ka Muhu Muuseumi ja erakogude 8-niiepuuga kootud seelikuid uurides, mida oli kokku 22 eset. Kõik mustrid olid kootud korrapärase nurkse niietusega. Tõenäoliselt oli kaheksaniielistel rakendustel ka kaheksa tallalauda, millest kaks olid labase tausta jaoks ja kuus kirjatallalauda mustrite kudumiseks. Sellele viitavad kaks ERM-i kogus, kolm Muhu muuseumis ja kaks erakogus oleva seeliku kangarakendust. Enamiku seelikute mustrites esines erinevaid koelõngajookse rohkem kui kuus mustritallalauda võimaldavad kududa. Neid oli kasutatud märgatavalt vähem, mis tähendab, et lisaks tallamisele loodi mustreid käsitsi korjamise abil, st lõimi grupi kaupa tõstes ja langetades soovitud koelõnga ristlemise saavutamiseks.

Lisaks kaheksa niiepuuga kootud seelikutele leidub vähemal määral ka 12 niiepuuga kootud seelikuid. Neid oli ERM-is kolm, Muhu Muuseumis viis ja üks lisaks erakogus. Lõimed niietati samuti nurkselt. Nii nagu kaheksaniieliste rakenduste juures, ei ole ka 12-niiepuuga kootud seelikute puhul võimalik eksimatult väita, mitu tallalauda oli siduses kasutusel. Muhu kultuuripärandit kirjeldavas teoses väidab autor, et 1920. aastatel kooti kiritelgedel seelikuid 12 niiepuuga ja 12 tallalauaga (Rullingo 2001, lk 470). See on igati loogiline teades, et kaheksaniielistel on ka enamasti kaheksa tallalauda. Kuna seminaritöös uuritud kolm ERM-i 12-niiepuuga kootud seeliku rakendust tallalaudade arvu osas selget vastust ei andnud (Marks 2015, lk 18-19), analüüsisin ka viite Muhu Muuseumi 12-niiepuuga kootud seeliku rakendust. Lugesin kokku erinevad koelõngade ristlemised, lootes leida 10 teistest oluliselt rohkem esinevat ristlust. See tõendaks 10 mustritallalaua olemasolu, kuna alati on kasutusel lisaks veel kaks labase taustakoe tallalauda.

Kollasepõhjaliste seelikute hulgas on üksikud erandid, mille kõik mustrid on saanud kirja korjamise teel. Lisaks ERM-is nähtud eripärasele seelikule õnnestus erakogudes näha veel kahte analoogse käekirjaga loodud seelikut. Neid mustreid iseloomustab ebasümmeetrilisus ning kordumatus, sest ükski koelõnga ristlus ei kordu mõnes teises ornamendis (Foto 7).

Foto 7. Täielikult korjatud kirjadega Muhu seelikukangas. ERM A 651:16, Eesti Rahva Muuseum, <http://muis.ee/museaalview/499799>

Nii kasvab rakenduseks vajaminevate tallalauade arv ebatõenäoliselt suureks. Sellise seeliku kudumiseks võib kasutada ka kahe niiepuuga ja kahe tallalauuga rakendust, millega kootakse koeripsiline taust. Kirjatallalaudu ei ole mustri loomiseks vaja.

8- ja 12-niiepuuga kootud seelikute juures on kasutatud ka teistsugust, ainult Muhumaale omast kirjade korjamise võtet. Sel juhul koosnevad mustrireid sümmeetrilistest kujunditest, mille pikisuunalised keskjooned on lõimepidi kohakuti. Samal ajal ühtivad need keskjooned nurkse niiepuude sakkide tippudega. Sellest tuleb järeldada, Muhu seelikute kirja korjamine oli seotud nurkse niiepuudega. Oletasin, et uute koelõngade ristluse tekitamiseks kasutati lõimede tõstmist ja/või langetamist mingit niiepuude kombinatsiooni käsitsi kergitades (Marks 2015, lk 19-20). Tutvudes Muhu Muuseumis kohaliku koduloo-uurimusliku kirjandusega, leidsin ootamatult info 1936. aasta kangakudumiskursuste kohta Tamse külas. Selgus, et kiritelgedel mustrite kudumist juhendas muhulane Päelda Pühati Vassel: *Vassel tegi isegi riidelapist harutamise teel kangaseadeldise [rakenduse - M.M.]. Riidetükist harutati üksikshaaval lõngu ja nende ristumine märgiti ruudulisele paberile. Nii said nielus, tallamine ja sidus. Teine uudis oli terasniidega diivanipadja kudumine. Selleks olid hästi suured vedrunõelad. Iga lapikese kudumiseks tõsteti vedrunõela abil vastav niis vajaminevale niievarbale. See sarnanes ristpistega. Eks ta üks*

pusimine oli, aga kootud sai. Kudusin ühe padja muhu männaga ja teise musta kassiga. Kudusin seal oma esimese muhu seeliku, pistpäevateki ja laualina. (Järvesalu, 2005, lk 39)

Sama asja mainib teine muhulane oma muhumurdelistes mälestustes: *Isa õpetas teistele lastele puutööd, aga Vassa olli nii nuor alles ja [vanem õde - M.M.] Liina õppes tõtta siis. Vassa õppes ta kõrvas siis kangakudumise ää. Nad mõtlesid välja tõstetavad niied, misega nad said kõiksugu mustrimi tiha. Nende tüödega oldi rahul koa ja ümbert Muhu tuodi nendele lõngu. Taheti soaja lavalinu, päevatekka, neid kõige rohkem. Vassel sellega õppes omale seda tüöd. Vassel (1910) kõis Tamse naistele kangakudumise kursussid andmas. (sammas, lk 38)*

Endine kangakuduja Velda Peegel jutustas, kuidas 1960. aastatel sai ta endale eespoolmainitud Vassili õe Liina teljed, millel tuli haaknõeltega kududa. Ta kirjeldas suuri, umbes 10-12 cm pikkuseid traadist keeratud vedrunõelu, kahjuks aga enam ei mäletanud, mismoodi täpselt nendega mustrit loodi (Vestlus Velda Peegliiga 12.02.2016).

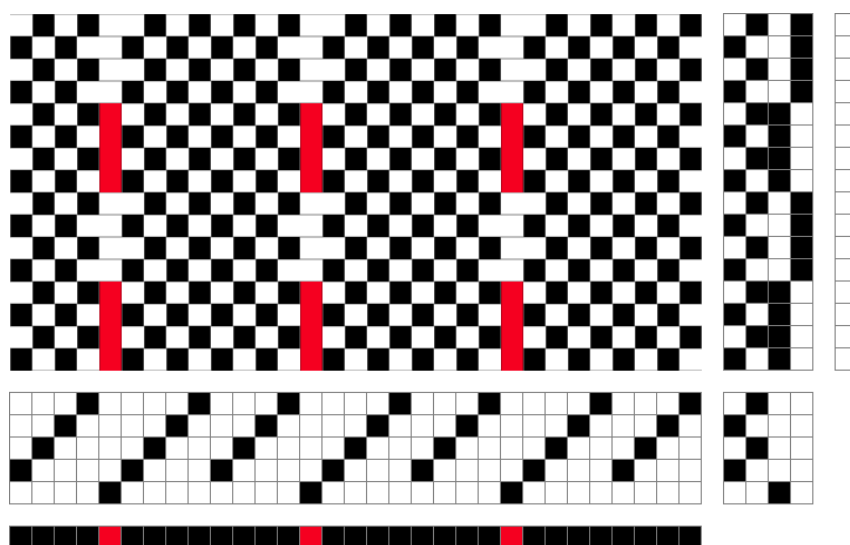
Need infokillud aitavad natuke edasi muhulaste kirjade korjamise meetodi selgitamisel, kuid päris lõpliku tõeni jõudmiseks tuleb teemat veel edasi uurida.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et Muhu Muuseumi pikitriibulisi seelikuid uurides sain kinnitust seminaritöös ERM-i seelikute põhjal saadud tulemustele. Olemasolevasse tehnoloogilisse jaotusesse uusi etappe ei lisandunud: samamoodi sai neid liigitada 2-, 4-, 8- ja 12-niiepuuga kootud seelikuteks, millele lisandusid täies mahus korjatud kirjadega seelikud.

2.2 Ülevaade kudumisprotsessist

2.2.1 Kurruniitide sissekudumine lõimesuunas

Põiktriibuliste seelikutele kurruniitide sissekudumist välja töötades tekkis huvi ka pikitriibuliste kangastele värvlipoolsele äärelle juba telje peal 3-6 kurruniiti sisse kududa. Maret Lehise juures meistrikoja praktikal olles andis ta mulle katsetamiseks ühe võimaliku kangarakenduse joonise, mida ta ise ei olnud läbi proovinud. Joonis 5 on paljundus soome päritolu teadmata allikast.

Joonis 5. Kurruniitide sissekudumine lõimesuunas.

Neljaniielisele labasele rakendusele on lisatud üks lisaniiepuu kurruniitide jaoks ja kaks tallalauda. Need käituvad omavahel vastupidiselt: kolmas tallalaud tõstab kurruniidi kanga peale, neljas tallalaud langetab selle kanga alumisele poolele. Joonisel 5 on märgitud kurruniitide liikumine punase värviga. Siin ei sõltu kurruniitide tihedus lõime tihedusest ega niiepuude arvust, neid võib rakendada vastavalt vajadusele. Pikitriibuliste Muhi seelikute kurruniidid paiknevad värvli juures umbes 1 cm laiuste vahedega, neid on sisse kootud 4-6 tk (Foto 8).

Foto 8. Kurruniitide sissekudumine lõimesuunas. Foto Veinika Västriku.

Kurruniidi lõimed käärising tugevamast 4-kordsest linasest materjalist koos teiste kangalõimedega. Kurruniidi soastasin naaberlõimega kokku, et ei tekiks kangasse hõredamaid triipe.

Kurruniitide kudumise tallalauad on ühendatud ainult kurruniitide niiepuuga. Ülejäänud neli labast niiepuud jäävad nende tallalaudadega ühendamata (lõputöö paberversioonis on siduses need ruudud läbi joonitud) (vt eespool joonis 5.) See toob kaasa olukorra, kus kurruniite langetav tallalaud on pidevalt alla vajunud asendis ja kurruniitide niiepuu on teistest niiepuudest madalamal.

Kududes on vaja tallata kahte tallalauda korraga: ühte labast ja ühte kurruniidi tallalauda (vt joonis 3). Viimast hoitakse all nii mitme rea ajal, kui sügavat kurdu soovitakse kududa.

Muhu pikitriibuliste seelikute puhul sõltub põhjavärvi laius kurru sügavusest. Oranžipõhjalistel kangastel on põhjavärv pisut laiem kui kollastel kangastel. Mõlemal puhul jagasin põhjavärviala ühtlaselt - tekitasin kolm kurdu 4-5 cm-le. Muhi seelikute omapäraks on see, et mustritriibud kurrutatakse kõik pahemale poolele, nii et pealmine pool jääb ühevärviline.

Foto 9. Seeliku kurrutatud osa paremalt poolt. Foto Veinika Västriku.

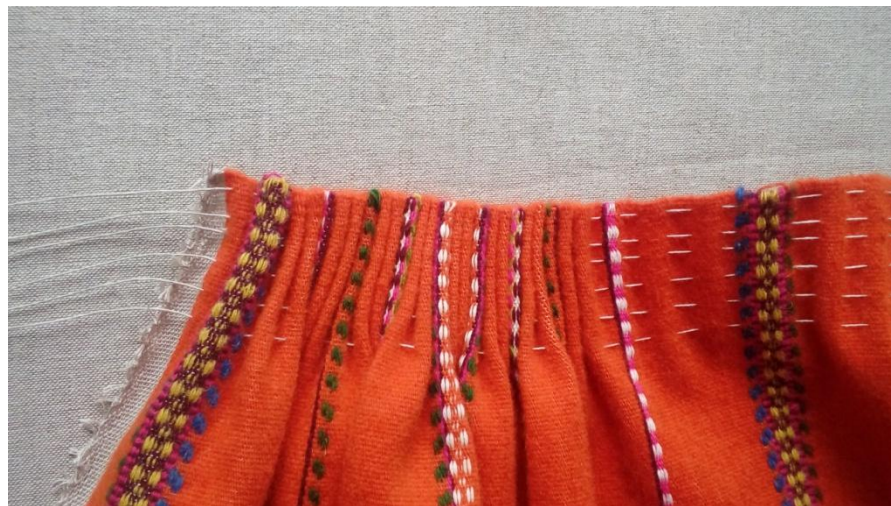

Foto 10. Seeliku kurrutatud osa pahemalt poolt. Foto Veinika Västriku.

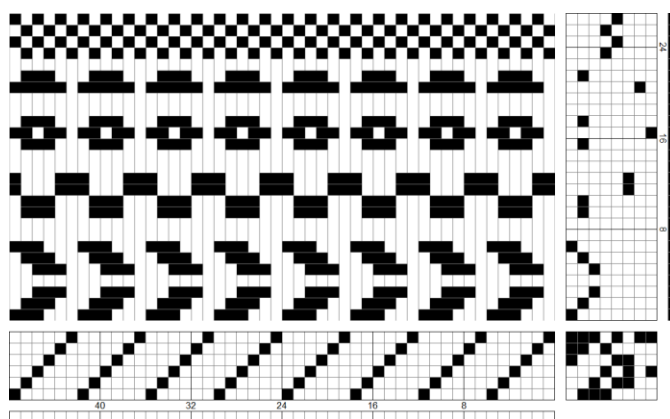
Sellist kurruniitide lõimesuunas kudumise võtet on võimalik kasutada teistegi piirkondade rahvarõivaseelikute puhul. Vajadusel saab kurruniidid rakendada kogu kanga laiuses, nt Saaremaal Kihelkonna ja Mustjala seelikute üleni kurrutamiseks.

2.2.2 Nelja niiepuuga kootud mustrite valimine ja oranži seelikukanga kudumine

Oranžide seelikute mustrid olid kootud kas kahe- või nelja niiepuuga. Kuna esimene variant võimaldab kududa ainult lihtriipe ja hambakirju, välistasin selle kui liialt lihtsa, kus on vähe ruumi mustrite varieerimisele. Nelja niiepuuga kootud mustrid annavad pisut rohkem ruumi omaloomingule, olles justkui üleminekuetapp rikkalike 8- ja 12-niiepuuga kootud mustrite juurde. Lisaks tallamisega saadud mustritele loodi väga palju kujundeid kirja korjamise teel. Kõige levinum koelõnga ristlus liikus kolme lõime pealt ja kolme lõime alt, mida nimetan 3/3 koejooksuks. Nendest kombineeriti erinevaid kujundeid nihutades 3/3 jooksusid ühe lõime võrra paremale või vasakule, mida ei ole võimalik nelja tallalauaga kududa (Marks 2015, lk 12-13).

Tänapäeval selliste mustritega seelikute kudumiseks on võimalik kasutada suurema niiepuude ja tallalaudade arvuga kangastelgi, mille abil saab tallates kududa ka neid mustreid, mis varasemal ajal olid käsitsi lõimesesse korjatud. Mustrite kvaliteet sellest ei muutu, kangas on samasuguse ilmega, kuid tööprotsessiks kuluv aeg lüheneb mitmeid kordi. Mina kasutasin mustri kudumiseks kuut niiepuud ja kuut tallalauda. Tegin mustri alusel täiesti uue rakenduse nii, et saaksin kududa tallates ka neid mustreid, mis algselt nelja niiepuuga kududes korjati kangasse käsitsi. Leian, et sel viisil tööprotsessi kiirendamine loob paremad võimalused muhumustriliste kangaste käsitöenduslikuks tootmiseks. Tööaja lühenemine vähendab kanga omahinda ja muudab selle hinna ostjale taskukohasemaks.

Kuna kõik Muhu seelikud on erinevate mustritega, siis tekib probleem, missugust kangarakendust valida, kui ei soovi valmistada vana eseme täpset koopiat? Vaatasin üle kõik nelja niiepuuga kootud oranžid seelikud, mida oli ERM-is 17 tk ja Muhu Muuseumis 10 tk. Valisin mustritriipudelt kõige sagedamini esinevad kujundid ja koostasid kudumiseks ise kangarakenduse.

Joonis 6. Oranži seeliku mustrite kudumise rakendus.

Lisasin kurruniitide kudumiseks veel ühe niiepuu ja kaks tallalauda (Lisa 8).

Seeliku lõimeks kasutasin saksa päritolu linast niiti nr 33/3, koelõngaks Lätis toodetud villast lõnga nr 8/1. Taustatooni värvisin lisades säravale oranžile punast juurde, et saada erksat, kuid soojemat oranži tooni. Muhu roosa lõnga värvimine õnnestus alles teisel katsel. Esimesel korral puhta rodamiinpulbriga tuli liiga külm toon, nn *kiperootsa*, mis on omane pigem Kihnu traditsioonilistele seelikutele. Teisel korral segasin sisse oranži nagu on õpetatud Muhu roosa värvimise juhises (Pink, Reiman, Jõeste, 2014, lk 115). Valgeks koelõngaks kasutasin puuvillast lõnga nagu oli enamasti tehtud ka vanadel Muhu seelikutel.

Muuseumites olevate seelikute lõime tihedus varieerus 6-7 lõimeni ühel sentimeetril. Sobiva lõime tiheduse määramiseks kodusin esialgu tööproovi soaga nr 60, tulemuseks sain liialt paksu kanga. Seejärel rakendasin lõime soasse nr 65 ja jäin tihedusega rahule. Kanga kudumislaius oli lähtuvalt tellijale sobivatest mõõtudest 78 cm ja pikkus 3 meetrit.

Kuus mustriiniepuud ja kaheksa tallalauda andsid piisavalt võimalusi muhuseelikulikke kujundeid kududa (Lisa 9). Seelikut kavandades järgisin Muhu pikitriibulistele seelikutele omast reeglit, kus mustritriibud paiknevad vaheldumisi kahe erineva *liigina*, mida eraldavad laiemad kirjad ehk *liigivahed*. Need koostasid ise lähtudes vanade seelikute liigivahedele omastest tunnustest: laiuseks umbes 2 cm, sümmeetrilise ülesehitusega triibustiku servades olid hambakirjad või diagonaalsed sakid. Liigivahe põhjavärv on sageli sama, mis seeliku alumist äärt kaunistava pooga värv, seetõttu kodusin mõlemad kirsipruunid (Fotod 11 ja 12).

Foto 11. Minu kootud oranži seeliku mustrikord. Foto Anu Pink.

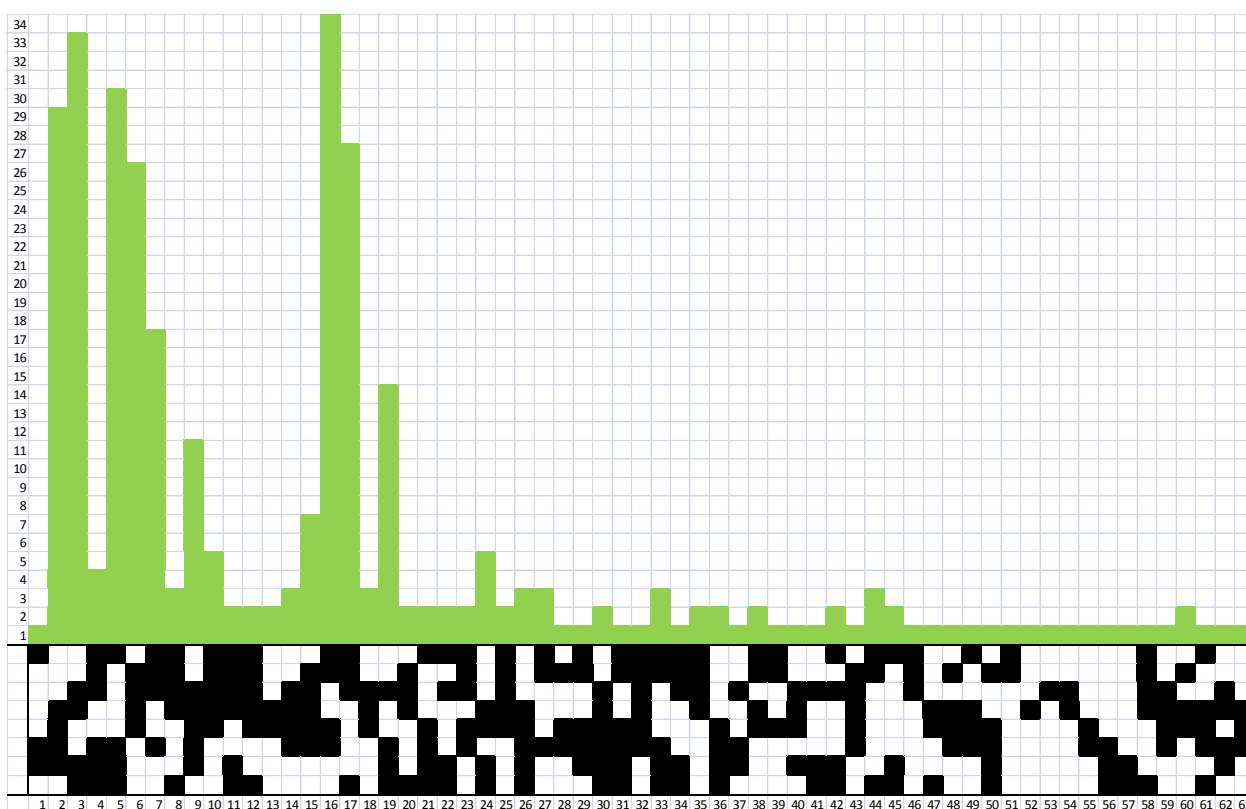
Foto 12. Võrdluseks näide ERM-i esemekogus oleva seeliku mustrikorrast. ERM A 614:2, Eesti Rahva Muuseum, <http://muis.ee/museaalview/473218>

Kombineerisin mustreid labases koes värvitriipudega ja muutsin mõnede mustrite taustalõnga värvi, nagu seda oli sageli tehtud ka vanadel seelikutel. Kui taustavärv ei olnud seelikutooni, kasutati selle asemel valget, muhuroosat või kollast värvi lõnga. Kududes märkasin, et kõik värvikombinatsioonid ei anna koosmõjus efektset tulemust. Näiteks proovisin muhuroosale taustale kududa sinist mustrit, tulemuseks oli lillana mõjuv kooslus. Täpsemalt uurides selgus, et sinised mustrid on varem kootud ainult oranžil põhjal, nii jätsin ka ise seekord taustavärvi muutmata. Järelikult on Muhu seelikutes välja kujunenud teatud äraproovitud ja muhulikult mõjuvad kontrastsed värvikombinatsioonid. Sageli on kõrvuti säravvalge ja muhuroosa, erkroheline ja kollane jne. Värvli kudumisel kasutasin hammaskirja ja sümmeetrilist mustrit.

Kokkuvõtteks soovitan oranžipõhjalisi korjatud kirjadega seelikuid kududa tänapäeval rohkema arvu niiepuude ja tallalaudadega, sest kangastelgede tehnilised võimalused on suuremad. Oma mustrite loomisele peab eelnema põhjalik vanade seelikutega tutvumine.

2.2.3 Kaheksa niiepuuga kootud mustrite valimine ja kollase seeliku kudumine

Kollaste seelikute mustrid olid kootud 8 või 12 niiepuuga või kirja käsitsi korjamise teel. 43-st kollasepõhjalisest seelikust 34 olid kootud 8 niiepuuga, seepärast otsustasin ka praktilise tööna kududa just sellise niiepuude arvuga. Kuna mustritallalaudade arv varieerus üles kirjutatud rakendustes 6-32-ni, siis tekkis probleem tallalaudade valimisega. Pidin välja selgitama, missuguseid tallalaudu on kasutatud kõige suurema arvu seelikute kudumisel. Selleks kirjutasin välja 34-lt 8-niiseliselt seelikult kõik tallalauad ja loendasin, mitme seeliku puhul mingit tallalaudu on kasutatud. Tulemuseks sain 63 erinevat mustritallalaua varianti. Nende seast tõusid selgelt esile kuus tallalaudu, mida esines 26-34 seeliku puhul (Joonis 7). Tabelis järjekorras 16. tallalaud oli esindatud kõikides sidustes.

Joonis 7. Tallalaudade esinemissagedus 8-niiseliste seelikurakenduste puhul.

Veel kolm tallalaudu lisaks kuuetele olid teistest sagedamini kasutusel, vastavalt 17, 14 ja 11 seeliku puhul. Enamik esines ainult 1-3 korda, mis tähendab, et suure tõenäosusega neid siduses ei kasutatud, vaid sellised koelõngade ristlused saadi käsitsi kirja korjamise abil.

Tallalaudade esinemissagedust välja kirjutades tekkis küsimus, kui palju erinevaid ruudukombinatsioone üldse on võimalik 8 niiepuuga kudumiseks tekitada. Siin tuli appi matemaatik, kes pakkus välja tehte: $2^8 - 2 = 254$. Selles -2 tähendab seda, et valimist on välja

jäetud tallalauad, millel kõik ruudud on mustad või kõik ruudud valged. Kangakudumise puhul ei saa kõik ühe tallalaua nõõrid olla seotud ainult ülemiste või ainult alumiste vaheldajate külge, sel juhul kõik lõimed kas tõusevad või langevad korraga ning vahelikku ei teki. Tehtega saadud tulemus märgib, et seelikute mustreid saab moodustada 254-st erinevast koelõnga ristlemisest.

Koostasid endale kangarakenduse kaheksast kõige enam kasutatud mustritallalauast, lisasin nendele kaks labast ja kaks kurruniitide tallalauda. Sain rakenduse 8 niiepuu ja 12 tallalauaga. (Lisa 10 ja 11). Töös esitatud rakendusejoonisel on Weavepoint programmi seadistuste tõttu siduseruudud tegelikkuses vastupidised: teljele siduse tegemise ajal tuleb musta ruutu käsitleda valgena ja valget mustana. Vastasel korral tekib muster kanga alumisele küljele.

Kasutasin lõimeks valget puuvillast lõnga nr 24/2, sest kõik uuritud kollased seelikud olid kootud puuvillase lõime sisse. Koelõngaks võtsin Läti päritolu villast lõnga nr 8/1. Valge koelõngana kasutasin merseriseeritud puuvillast 3-kordset lõnga, mis muudab mustrid säravamaks kui lambavalge villane lõng. Tõenäoliselt oli samal põhjusel ka vanadel seelikutel valgete kirjade puhul kasutatud linast või puuvillast lõnga.

Kuigi olin mustrite kudumiseks valinud välja kaheksa kõige sagedamini esinenud tallalauda, pidin kujundite moodustamisel aluseks võtma vanade seelikute mustrid. Muutsin kudumise käigus nende järjekorda ja värve. Liigivahe keskeks mustriks kudusin nn tõllaratta motiivi, mida on seelikutel rohkesti kasutatud. Seda ääristab valge pitsiline ornament. Liigivahe põhi on rohelist tooni nagu tikitud *aia* taustakangas. Värvlisse kudusin kaks mustrit, millest üks jäi seeliku siseküljele. Mõned mustrid tegin ise kombineerides tallalaudade võimalusi, nt rohelist-sinised ristid liigi keskosas (Foto 13).

Foto 13. Kollase seeliku üks mustrikord. Foto Anu Pink.

Proovisin mustreid enne kudumist kavandada kangakudumise programmis Weavepoint. See lihtsustas oluliselt tööprotsessi, sest telgedel katsetamine toob kaasa pideva harutamise, kui ei ole tekkinud tulemusega rahul.

Kui on soov kududa seeliku kangas täpse pikkusega, tuleb arvestada mustritriipude laiustega ja nende paiknemise tihedusega. 1,5-2,5 cm laiuste mustritriipude ja nende vahekohtade väikeste varieerumiste puhul võib kangas soovitud pikemaks kujuneda. Tekib vajadus kõik mustritriipude laiused eelnevalt täpselt välja arvutada, mis tähendab tööproovina läbi kudumist. Mina kudusin prooviks läbi ainult liigivahe mustri ja arvestasin sealsete koeridade alusel mustrid sentimeetriteks.

Suure hulga vanade seelikumustrite läbi töötamine andis julgust katsetada ja luua muhulikke mustreid ilma täpset eset kopeerimata. Edaspidi on soov proovida 12-niiepuuga mustrite kudumist ja eksperimenteerida keerukate kujundite kudumist kirja korjamise abil. Lõputöö maht seda praegu kahjuks ei võimaldanud.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö praktilise osa eesmärgina valmisid kolm Muhu rahvarõivaseelikut, mis esindavad ajalooliselt erinevaid tehnoloogilisi arenguetappe (Lisa 12-14).

Eeltööna uurisin läbi lisaks seminaritöös käsitletule kõik Muhu Muuseumis leiduvad 40 seelikut, lisaks tutvusin Saaremaa Muuseumis ja Eesti Vabaõhumuuseumis ning erakogudes olevate seelikutega. Nende mustreid analüüsid selgus, et kõik pikitriibulised seelikud olid liigitatavad varem seminaritöös esitatud tehnoloogilistesse arenguetappidesse (2-, 4-, 8- ja 12-niepuuga kootud kangad). Uute niepuude arvuga kangarakendusi ei leidunud.

Valimisse lisandunud 33 8-niepuuga kootud seeliku hulgas ei olnud jätkuvalt ühtegi sellise niitusega kootud mustrit, nagu on avaldatud raamatus Meite Muhu mustrid.

Kahjuks jäi siiski selgusetuks, kuidas toimus oranžide ja kollasepõhjaliste seelikute puhul mustrite käsitsi korjamine. Lootsin Muhumaal leida inimesi, kes teavad selle töövõtte kohta täpsemat infot jagada, kuid seni pole see õnnestunud. Lisandusid mõned vihjed koduloo-alases kirjanduses, mis annavad suuna edasiseks uurimiseks.

Uurisin lõputöös ka kõiki Eestis teadaolevalt säilinud põikitriibulisi Muhu seelikuid, koostas nende iseloomulike tunnuste kirjelduse.

Praktiliseks tööks seelikute kudumisel lähtusin kangarakenduste valimisel sagedamini esinenud mustriornamentidest. See eeldas suure hulga vanade seelikutega tutvumist, mustrite läbi joonistamist ja analüüsimist. Kasutasin kahte erinevat meetodit: oranžipõhjalise seeliku puhul valisin välja sobivad motiivid ja koostas nende põhjal kangarakenduse kudumise jaoks; kollase seeliku mustrite loomiseks selgitasin välja kaheksa kõige sagedamini esinevat tallalauda ja hakkasin nende võimaluste piires ise kujundeid looma.

Kogemustega kangakudujana otsisin võimalusi, kuidas mõningaid ajaloolisi aeganõudvaid tööetappe lihtsustada ja kiirendada. Selleks asendasin käsitsi kirja korjamise niepuude ja tallalaudade lisamisega. Seeliku kokkuõblemise ajal tehtava kurrutamise asemel mõtlesin välja, kuidas kurruniite juba kangasse nii koe- kui lõimesuunas sisse kududa. Kõik uuenduslikud töövõtted õigustasid ennast ilma kvaliteedis järeleandmisi tegemata.

Edaspidi plaanin jätkata Muhu seelikumustrite läbikudumist, sest erinevaid võimalusi on palju rohkem kui lõputöö maht võimaldas.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Kirjandus

Järvesalu, I. 2005. *Muhu meistrid II*. Kuressaare: G.Trükk.

Kaarma, M. & Voolma, A. 2015. *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Kabur, A., Pink, A. & Meriste, M. 2010. *Meite Muhu mustrid*. Türi: Saara kirjastus.

Konsin, K. 1979. *Kudumid*. Tallinn: Kirjastus Kunst.

Manninen, I. 2009. Eesti rahvariiete ajalugu. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Marks, M. 2015. *Muhu pikitriibuliste seelikute kudumise tehnoloogia ERM-i esemekogude põhjal*. [Seminaritöö]. Viljandi. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Pink, A., Reimann, S. & Jõeste, K. 2014. *Silmuskudumine*. Türi: Saara kirjastus.

Raudsepp, T. 2011. *Rahvarõivaste paeluses*. Tartu: Elmatar.

Rullingo, A. 2001. *Muhumaa. Loodus. Aeg. Inimene*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Soorsk, M. 2008. *Saare maakonna rahvarõivad*. Kuressaare: Saaremaa Rahvakultuuriselts.

Vissel, K. *Setumaa pühaserätid*. [Seminaritöö]. Viljandi. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Allikad

Kirjavahetus Marju Tammega (12.05-18.05.2016)

Vestlus Velda Peegliiga Muhus (12.02.2016)

ERM – Eesti Rahva Muuseumi esemekogu

JSM – Muhu Muuseumi esemekogu

MUIS – Eesti muuseumide veebivärv. <http://muis.ee/> (25.05.2016)

SUMMARY

Historical technology of weaving folk dress skirts of Muhu Island and its present-day adaptation

The aim of the practical part of the current final work was to make three folk dress skirts of Muhu Island that represent historically different stages of technological development.

In addition to the striped skirts from Muhu Island collected to the Estonian National that were analyzed in my seminar paper I worked through all 40 skirts available in the collections of the Muhu Museum as a preparatory work. Furthermore, I looked through Muhu skirts stored in the collections of the Saaremaa Museum and the Estonian Open Air Museum as well as in private collections. While analyzing patterns of all these skirts I realized that all skirts with vertical stripes from Muhu Island could be categorized according to the stages of technological development (fabrics weaved with two, four, eight or twelve shafts) as indicated in my seminar paper. No new drafts with different number of shafts were found.

Among the 33 skirts weaved with eight shafts there were no patterns with such a threading that was published in the book “Meite Muhu mustriid”.

Regrettably the method of picking up warps manually in the technological process of making patterns of skirts with orange and yellow background remained unclear. I expected to find some people in Muhu Island who could share more detailed information about this unique technique, but up to now there are no final results. However, some hints were found in the publications of local history that provide direction for further research.

In my final work I studied also all known preserved skirts with horizontal stripes from Muhu Island and compiled a description of their characteristic traits.

While weaving skirts for the practical part of the final work I selected drafts according to the most widespread pattern ornaments. For the selection process I worked through a great number of historical skirts, compiled and analyzed their pattern schemes. I applied two different methods: for the skirt with orange background I selected suitable motifs and compiled draft for weaving on the basis of these motifs; for the skirt with yellow background I found out eight most widely used sets of treadles and I started to create patterns according to the possibilities provided by these sets.

As an experienced weaver I looked for the possibilities how to simplify and accelerate some time-consuming historical work processes. For example I replaced the manual method of picking up warps with adding shafts and treadles. Instead of ruffling the fabric during the process of sewing the skirt I worked out the technology how to weave ruffling threads into fabric both in direction of wefts and warps. All new working techniques were justified without any concession in the quality of the final result.

In future I plan to weave more skirt patterns of Muhu Island as there are much more possibilities and variations than the limits of the final work allowed to go through.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

Margot Marks,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Muhu rahvarõivaseelikute kudumise ajalooline tehnoloogia ja selle kohandamine kaasajal,

mille juhendaja on Ave Matsin MA ja Veinika Västrik MA,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **26.05.2016**

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili eriala

Margot Marks

MUHU RAHVARÕIVASEELIKUTE KUDUMISE

AJALOOLINE TEHNOLOOGIA

JA SELLE KOHANDAMINE KAASAJAL

Lõputöö lisad

Juhendajad: Ave Matsin (MA)

Veinika Västriku (MA)

Viljandi 2016

LISAD

Lisa 1. Muhu ümbrik Eesti Vabaõhumuuseumis. EVM E 95:265, Eesti Vabaõhumuuseum SA, <http://muis.ee/museaalview/982868>.

Lisa 2. Esimene tööproov sobiva lõime tiheduse leidmiseks koetoimsele kangale. Foto Annemai Raabe.

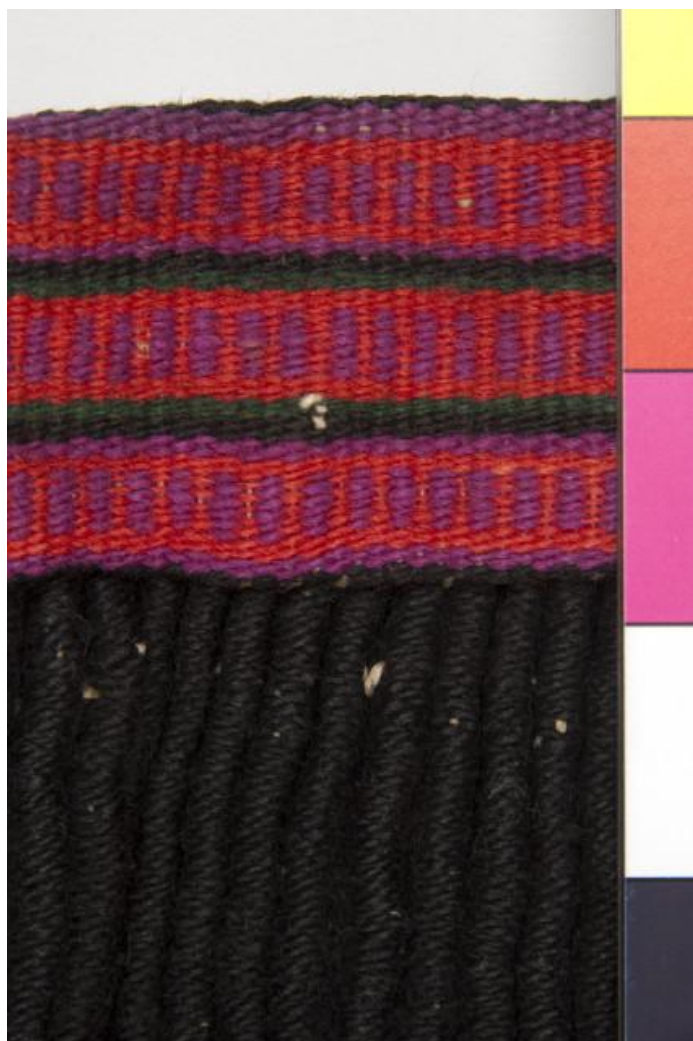
Lisa 3. Teise tööproovi õhem kangas allus paremini kurrutamisele. Foto Annemai Raabe.

Lisa 4. Vastupidiste kurruniitidega tagasipööratud alumine serv. Foto Annemai Raabe.

Lisa 5. Hambakirjaline värvel. ERM 7830, Eesti Rahva Muuseum, <http://muis.ee/museaalview/553961>

Lisa 6. Minu kootud põiktriibulise seeliku värvli muster. Foto Anu Pink.

Lisa 7. Põiktriibulisele seelikule poolristpistes tikitud ornamendid.

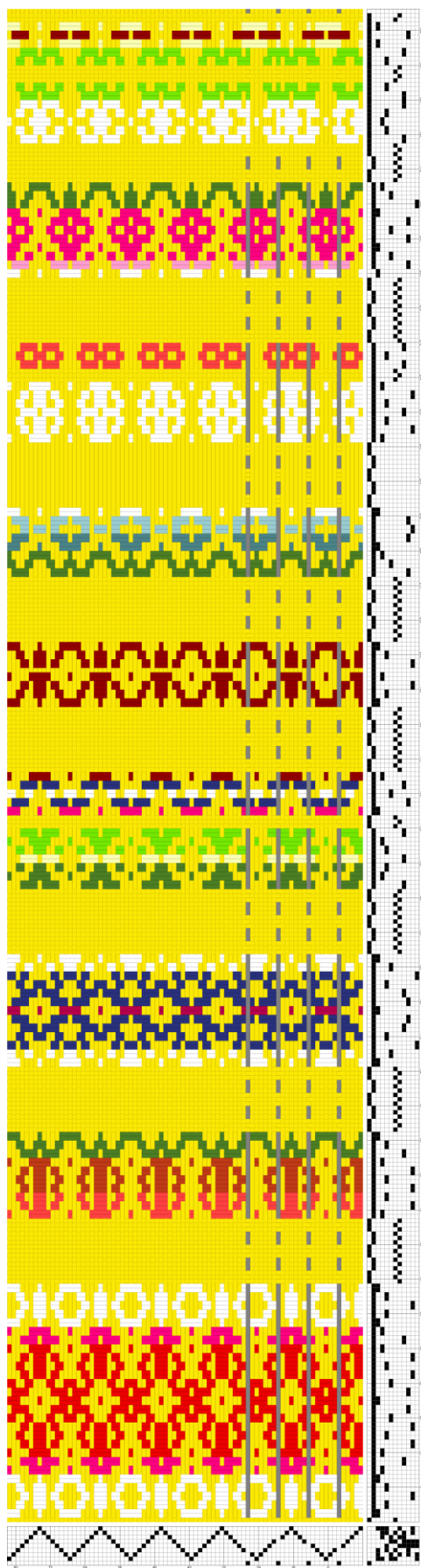
Lisa 8. Oranži seeliku kurruniitidega kudumise rakendusejoonis.

Lisa 9. Oranži seelikukanga kudumine. Foto: Annemai Raabe.

Lisa 10. Kollase seeliku kurruniitidega kudumise rakendusejoonis.

Lisa 11. Kollase seeliku pooleliolev kangas. Foto Veinika Västriku.

Lisa 12. Praktilise tööna valminud kolm Muhu rahvarõivaseelikut, mis esindavad erinevaid ajaloolisi kudumistehnoloogiaid. Foto Anu Pink.

Lisa 13. Valminud pikitriibulised seelikud lähivaates.

Lisa.14. Valminud põikitriibulise seeliku alumine äär. Foto Anu Pink.

